

ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏNİN FƏLSƏFİ GÖRÜŞLƏRİ

Yusif Hüseynov

*Naxçıvan Dövlət Universitetinin
“Fəlsəfə və sosial iş” kafedrasının
dosenti, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru*

Açar sözlər: “Molla Nəsrəddin”, fəlsəfi dünyagörüş, publisist, dilimizin qorunması, istibdad.

Keywords: “Molla Nasraddin”, philosophical outlook, Publicist, Protection of our language, istibdad.

Ключевые слова: “Молла Насреддин”, философское мировоззрение, публицист, защита нашего языка, деспотизм.

Ömər Faiq Nemanzadənin (1872-1941) həyat fəaliyyətinə nəzər saldıqda məlum olar ki, o İstanbulda oxumuş, sonra bir müddət orada işləmiş, lakin inqilabi iş üstündə İstanbuldan Azərbaycana gəlmişdir. Ömər Faiq Azərbaycana gəldikdən sonra uzun müddət Şəki, Şamaxı, Gəncə, Bakı və Tiflisdə müəllim işləmiş, sonra isə jurnalist kimi fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycanda müəllim, publisist, maarifçi, ictimai xadim kimi tanınan Ömər Faiq Nemanzadə jurnalist kimi fəaliyyətə əvvəlcə “Şərqi-Rus” qəzetində (1903-1905) başlamış, sonra isə “Molla Nəsrəddin” jurnalının (1906-1910) əsas mühərrirlərindən biri kimi fəaliyyət göstərmişdir. Qeyd edək ki, Ömər Faiq Nemanzadə “Molla Nəsrəddin” jurnalında çalışarkən jurnalı C.Məmmədquluzadə ilə birlikdə idarə etmiş, çox fəal maarifçi publisist və fədakar mollanəsrəddinçi kimi tanınmışdır.

Sovet dönəmində Ömər Faiq Gürcüstan SSR yarandıqdan sonra, 1921-ci ilin fevralında Gürcüstan inqilab Komitəsinin üzvü seçilmiş, həmin ilin avqustundan Gürcüstanda müsəlman işləri üzrə Komitənin sədri təyin olunmuşdur. 1924-cü ildən Azərbaycan SSR Xalq maarif Komissarlığında işləyən Ömər Faiq Nemanzadə 1927-ci ildən isə pensiyaya çıxmışdır. Tanınmış mollanəsrəddinçi 1937-ci ildə Sovet repressiyasının qurbanı olmuşdur.

Ömər Faiq Nemanzadənin həyat fəaliyyətini, onun yaradıcılığını dərinlən araşdıran professor Şamil Qurbanov Ömər Faiqin “Molla Nəsrəddin” jurnalındakı fəaliyyətini şərh edərək, onun C.Məmmədquluzadə ilə əməkdaşlığı haqda yazmışdır: “1906-cı ildən 1932-ci ilə qədər fəaliyyət göstərən jurnalın 1912-ci ilə kimi rəsmi redaktoru C.Məmmədquluzadə, qeyri-rəsmi redaktoru “sahibi-ixtiyarı” Ömər Faiq idi. C.Məmmədquluzadə 1924-cü ildə “Kommunist” qəzetində yazırdı: “Molla Nəsrəddin” tək bir nəfər müəllifin əsəri deyil. “Molla Nəsrəddin” bir neçə mənim əziz

yoldaşlarımın qələmlərinin, əsərinin məcmusudur ki, mən də onların ancaq ağsaqqal yoldaşyam” (1, s.6).

Professor Ş.Qurbanov yazır ki, “Bu əziz yoldaşlardan biri, bəlkə də birincisi Ömər Faiq olmuşdur. C.Məmmədquluzadə onu da etiraf edirdi ki, “yoldaşım Faiq Nemanzadəni mən birinci dəfə “Şərqi-Rus” qəzeti idarəsində gördüm və burada da onunla üns tutdum. ... bu qəzetin idarəsində mən elə bir yoldaşa rast gəldim ki, onun varlığı ilə, onun yoldaşlığı ilə “Molla Nəsrəddin” məcmuəsini bina etdim. Daha doğrusu, onunla bərabər, onunla birlikdə “Molla Nəsrəddin” məcmuəsini bina etdik” (1, s.6).

Ömər Faiq Nemanzadənin sosial-siyasi məfkürəsinin formalaşmasında “Şərqi-Rus” qəzetinin əhəmiyyətini xüsusi qeyd edən prof. Ş.Qurbanov bu haqda yazmışdır: “1903-cü ildə Tiflisdə “Şərqi-Rus” qəzetində Cəlil Məmmədquluzadə ilə xoş təsadüf onun gələcək fəaliyyətində mühüm rol oynayır. Redaktorun və onun qəzetə cəlb etdiyi din xadimlərinin təzyiqinə baxmayaraq Ömər Faiq “ürəyinin arzularını boşaltmağa” çalışır və çox vaxt buna nail olurdu. Doğrudur, bunlar ona bəzən baha başa gəlirdi: ya din xadimlərinin məzəmməti, küfr və lənəti ilə qarşılaşır, ya da M.Şahtaxtinski ilə münasibəti kəskinləşir, hətta redaksiyadan uzaqlaşdırılır, öz sözləri ilə desək qovulurdu. Bütün bunlar ondan doğur ki, qəzet redaktorunun və onun qəzetə cəlb etdiyi Zaqafqaziyada din rəhbərlərinin, o cümlədən “millət atası” şeyxülislam Əbdüsalam Axundzadə, Tiflis quberniya məclisinin sədri Hacı Məmməd həsən Mollazadə, sünni idarəsinin üzvü müfti Hüseyn əfəndi Əfəndizadə kimi “Başı sarıqlıların” məsləki və əqidəsi qəzetin daimi əməkdaşlarından C.Məmmədquluzadə, Ömər Faiq, Y.Hacıbəyov, R.İsmayılov və başqalarının əqidəsinə uyğun gəlmir, tərəflər arasında ixtilaf yaranırdı (2, s.7).

Tanınmış alim, tədqiqatçı Ş.Qurbanov Ömər Faiq Nemanzadənin 1903-cü ildə Tiflisdə yenidən nəşrə başlayan “Şərqi-Rus” qəzetinin redaksiyasında böyük maarifçi C.Məmmədquluzadə ilə görüşünü, onların bu qəzetdə birgə fəaliyyətinin Ömər Faiqin gələcək yaradıcılığında mühüm rol oynadığını geniş şərh etmişdir. Ş.Qurbanov Ö.F. Nemanzadənin 2006-cı ildə nəşr olunmuş “Seçilmiş Əsərləri”-nə yazdığı “Ön söz”də Ömər Faiqin siyasi-mənəvi cəhətdən formalaşmasında, həm Azərbaycanın o vaxtkı tanınmış maarifçiləri ilə əməkdaşlığında, həm də fəlsəfi dünyagörüşünün möhkəmlənməsində “Molla Nəsrəddin” jurnalından əvvəl “Şərqi-Rus” qəzetinin mühüm rol oynadığını qeyd etmişdir.

Ömər Faiq cəmiyyətin sosial-mədəni inkişafında, insanların dünyagörüşünün genişlənməsində, onların mədəni səviyyəsinin yüksəlməsində mətbuatın mühüm rol oynadığını, bütövlükdə mətbuatın cəmiyyətin güzgüsü olduğunu göstərirdi. Mətbuatı “zəmanənin ən kəskin qılıncı”, “hər millətin ölçüsü”, “məmləkətin hamisi, vəkili” hesab edən Ömər Faiq Tiflisdə “Şərqi-Rus” qəzeti nəşr olunmağa başlayanda sevinərək öz düşüncəsini aşağıdakı kimi şərh edərək yazmışdır: “Xülasə indiye qədər min dürlü təcrübələr ilə isbat edilmiş bir həqiqətdir ki, hər millət mərifət ilə yaşar, cəhalət ilə yox olar. Mərifətin birinci vasitəsi, xətibə, vaizə isə məcmuələr, qəzetlərdir. Qəzet aləmin güzgüsüdür. Qəzet zəmanənin ən kəskin qılıncıdır. Qəzet cismi-həyatın

ruhudur, qəzet aləmin ən nüfuzlu, təsirli vaizidir. Qəzet hər millətin ölçüsü, mizanıdır. Qəzet məmləkətin hamisi, vəkili, advokatıdır. Şükr xudaya, bizdə də dövrü-tərəqqiyə girəcəyimizi bildirən əsərlər, şahidlər çox gec də olsa zübur etməkdədir. İşdə çoxdan bəri görülən bir nöqsan və ehtiyacımızı ikinci bir türk qəzetimiz ikmil üçün möhtac olduğumuz “Şərqi-Rus” adında Tiflisdə nəşr olunmağa başladı” (2, s.28).

Ömər Faiqin mənəvi-etik prinsiplərindən biri də vətənpərvərlik, xalqa bağlılıq milli dil problemi idi. O, “Yazımız, dilimiz, ikinci ilimiz” adlı məqaləsində həm dilçi alim, həm siyasi xadim, həm də əsl vətənpərvər kimi çıxış edirdi (1, s.161).

Bir mollanəsrəddinçi kimi Ö.F.Nemanzadənin tənqidi yazılarında əsas məsələlərdən biri dilimizin-azərbaycan türkcəsinin qorunması məsələsi idi. Daha doğrusu ərəb, fars dilinin və osmanlı ləhcəsinin əsarətindən qurtarmaq bunun əvəzində sadə xalq dilinə yaxınlaşmaq Ömər Faiqin əsas arzusu idi. Cəmiyyətdə savadsızlığın hökm sürməsində bəzi üzdənirəq şair və yazıçılarımızın fəaliyyətini tənqid edən ədib dilimizin islahı, təkmilləşməsi üçün çalışmağı tövsiyyə edərək yazmışdır: “Dəxi vaxtdır ki, “xas” dilin “avam” dilinə yaxınlaşdıraq. Dəxi vaxtdır ki, mümkün mərtəbə açıq yazıb camaatı oxumağa həvəsləndirək. “Camaatımız oxumur, oxumaq istəmir” – demək doğru deyildir. Hansı açıq dililə əsərlər yazıb camaatı oxumağa alışdırdıq ki, camaatdan şikayət eləyək, onlara nə verdik ki, nə istəyək? İnsafla düşünülürsə, bu gün camaatımızın belə kor və cahil qalmağına beş-on dilənçi mərsiyəxanın, bir para lotu mollaların əlində oyun-oyuncaq olmağına səbəb olanların bir qismi də ədiblərimiz, şairlərimiz, yazıçılarımız, qəzet yazanlarımızdır. Bu cənablarımız ha qışqırırlar ki, ay qoymayın millət geri qaldı! Lakin millətin əsl geri qalmağına səbəb olan yazımızın, dilimizin islahı üçün, türkcəmizin işləməsi üçün heç çalışdırlarmı?” (2, s.173-174).

Məlumdur ki, xalqın sosial-mədəni inkişafında, milli-mənəvi dəyərlərin zənginləşməsində milli dilin qorunması mühüm rol oynayır. Buna görə də Ömər Faiq Nemanzadə milli dilimizin, Azərbaycan türkcəsinin, xüsusən ədəbi dilin təmizliyini qorumağı ziyalılarıımıza, ədib və şairlərimizə tövsiyyə edərək sadə xalq dilimizə yaxınlaşdırmağı irəli sürərək demişdir: “İndi insaf ediniz, bir millət ki, ata, ana, su, çörək kimi sözləri də yad bir dildən alıb işlədə, dəxi o dilin, o millətin nə şanı olar. Dəxi nə hala deyə bilərik ki, mənim də dilim və vücudum vardır?” (2, s.171). “Bu gün bizim işlətdiyimiz dil, ədəbiyyat dili deyil, oğurlanmış, çirki bir dildir. Ərəb və fars sözləri ilə yazılan uyğunsuz yazılara ədəbiyyat dili demək, ədəbiyyatın nə olduğunu bilməməkdir. Camaatımızı bu fikirdən daşıdırmaq çağıdır. Dilimizin qədrini bilmək çağıdır” (2, s.173).

Məlumdur ki, Ömər Faiq Nemanzadə “türk dili” deyəndə Azərbaycan türkcəsini nəzərdə tuturdu, daha doğrusu pantürkiştlər kimi osmanlı dilini, İstanbul danışıq tərzini yox, yalnız Azərbaycan dilini nəzərdə tuturdu. Ömər Faiq sadə xalqın dilini təbliğ edirdi. Ömər Faiq Nemanzadə ərəb, fars, osmanlı türkcəsini təqlid edənlərə üzünü tutaraq “Tərəqqi” qəzetinin, 1909-cu ilin 53 sayında yazmışdır: “İndiki bir para şairlərimiz türk dilimizi lap bərbad edirlər: cahilcəsinə osmanlıları təqlid edib öz dillərini də itirirlər, özgəsindən də avara qalırlar. Odur ki, Vaqifin, Vidadinin, Zakirin,

Seyid Əzimin xoş, şirin ruhlu şeirlərini indikilərdə görə bilmirik. Əgər bu cahilcə müqəllidlik, əgər bu saxta şairlik belə gedərcə bundan sonra şairlərimizin əsərlərində qafqazlıların məişətinə, psixologiyasına, adətinə, tərəqqisinin təbii dərəcəsinə, dilinə dair bir şey görə bilməyəcəyiz”(3).

Müasirlərinin xatirəsindən bəllidir ki, Ömər Faiq bütöv xarakterli, mübarizə ruhlu, kəskin qələmli bir publisist idi. O, hər cür köhnəliyin, milli məhdudluğun, dini xurafatın qatı və bərişmaz düşməni olmuşdur. Görkəmli ədibin əsərləri onun xarakter və dünyagörüşünün yetkinliyini bütünlüklə açmağa kömək edir.

AMEA-nın müxbir üzvü Abbas Zamanov Ömər Faiq haqda yazmışdır: “Əsrimizin ilk illərindən başlayaraq, Qafqazda və Azərbaycanda mətbuat səhifələrində zülmə və istibdada, cəhalət və mövhümata qarşı ölüm-dirim mübarizələri aparan inqilabçı-demokrat mühərrirlərin sırasında Ömər Faiqin özünəməxsus yeri vardır” (4, s.193).

Ö.F.Nemanzadənin fəlsəfi dünyagörüşü XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində Şərqi və Azərbaycan xalqının çoxəsrlik mədəniyyəti, xüsusilə M.F.Axundovun materialist, ateist irsi, S.Ə.Şirvaninin maarifçiliyi, H.B.Zərdabinin təbii-elmi ideyaları ilə sıx varislik əlaqəsi olan ədibin dünyagörüşü, həm də qabaqcıl rus elmi-ictimai fikrindən və mütərəqqi ədəbiyyatından qidalanmışdır. Türk ədəbi-ictimai fikrinin N.Kamal və T.Fikrət kimi parlaq nümayəndələrinin demokratik və humanist idealları da Ömər Faiqin dünyagörüşünə təsir göstərmişdir.

Ömər Faiqin fəlsəfi dünyagörüşünü araşdıran BDU-nun dosenti, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru Fazil Vahidov Ömər Faiqin fəlsəfi dünyagörüşünün formalaşması, onun sosiomədəni ideya inkişafını və yaradıcılıq fəaliyyətini: 1906-cı ilə qədər, 1906-1920-ci illər və sovet dövrü (1921-1937) olmaqla üç mərhələyə bölmüşdür. Eyni zamanda tarixi həqiqətə naminə deməliyik ki, tədqiqatçı F.Vahidovun fikrinə görə, görkəmli mollanəsrəddinçinin dünyagörüşündə marksizm-leninizm ideyaları da öz izini göstərir ki, bunu da o dövr üçün çox təbii saymaq lazımdır (5, s.5-6).

Demokratik-maarifçi ideyaların yayıldığı dövrdə öz xalqının mənəvi-mədəni cəhətdən oyanmasına can atan Ömər Faiq Qərbin və Rusiyanın sosial-mədəni nailiyyətlərindən nümunə götürməklə mətbuatın, məktəbin, elmin, təhsilin nadanlıq və cahilliyə qarşı mübarizəsini zəruri hesab edirdi.

Burjua-mülkədar qaydalarının ictimai tərəqqini buxovladığını, həmçinin demokratik dövlət quruluşunun bərqərar olmasını vurğulayan Ömər Faiq Şərqi xalqlarının azadlıq mübarizəsinin qələbə ilə başa çatmasını, milli münasibətlərin inkişafının təmin edilməsini cəmiyyətin inkişafının əsas amili hesab edirdi. Bu baxımdan fədakar mollanəsrəddinçi istismar və istibdad quruluşunun dayağı olan çar rejiminə qarşı xalqı mübarizəyə çağırırdı. O, mütləqiyyəti damğalamaqla kifayətlənmir, həm də yeni humanist-demokratik bir cəmiyyətin yaradılmasını təsvir və tərənnüm edirdi. Mövcud anti-humanist quruluşun labüd şəkildə inqilab doğuracağına inanən ədib xalqı tarixin yaradıcısı hesab edirdi. Bu mənada tədqiqatçı F.Vahidovun aşağıdakı fikrində də obyektiv-elmi həqiqəti görmək lazımdır. Tədqiqatçı F.Vahidov Ö.F.Nemanzadənin fəlsəfi dünyagörüşündən fəlsəfi bəhs edən

yuxarıda sözügedən namizədlik dissertasiyasının avtoreferatında yazır: “Onun fikirləri demokratik azadlığa və xalqın xoşbəxtliyinə nail olmaq üçün inqilabın zəruriliyinə yönəlmişdir. Şübhəsiz ki, xeyli dərəcədə o vaxt, həm də Zaqafqaziya xalqları arasında geniş yayılmış və düşünüən beyinlərin diqqətini ciddi cəlb etmiş, marksist-leninçi ideyaların ona səmərəli təsirinin nəticəsi idi. Lakin bununla yanaşı onun dünyagörüşü ziddiyyətli təkamülə uğramış və o, sosial inqilabın marksist-leninçi şərhinin tam dərki səviyyəsinə qalxa bilməmişdir, öz düşüncələrində inqilabi meyilləri və çağırışları mücərrəd-liberal mühakimələrlə birləşdirirdi” (5, s.9).

Müəllifin fikirləri öz dövrünə görə bir qədər ifrat kommunist tədqiqatçı mövqeyindən ifadə edilsə də bu bir həqiqətdir ki, XX əsrin əvvəllərində xalqının tərəqqisi və azadlığı uğrunda mübarizə edən bir çox insanlar, o cümlədən digər molla-nəsrəddinçilər kimi Ömər Faiq də marksizm-leninizm ideologiyasında və kommunizm nəzəriyyəsində milli istiqlal üçün nicat axtarırdılar.

Onlar azadlıq və müstəqil dövlət quruculuğunu məhz sosial-demokrat və marksist-leninçi təlimdə görür, rus bolşevizminin hazırladığı dövlət çevrilişlərini demokratik inqilabları hesab edib onların xalqa, fəhlə-kəndli sinfinə xoşbəxt həyat verəcəyinə inanırdılar.

Ömər Faiq 1905-ci il rus inqilabından sonra Şərqi xalqlarının milli-azadlıq hərəkatında baş verən, xüsusilə qonşu İran və Türkiyədə gedən hadisələri, prosesləri, demokratiya uğrunda aparılan mübarizəni alqışlayırdı. O həmçinin Hindistan, Çin, Koreya və s. Şərqi ölkələrindəki azadlıq hərəkatını müstəmləkəçilik boyunduruğundan və istibdadından xilas edilməyin, müstəqil inkişafa nail olmağın əsas amili hesab edirdi. Fazil Vahidov bu haqda yazmışdır: “Ö.Faiqin imperializmin müstəmləkə siyasətini ifşa edən ideya irsi bu baxımdan dövrümüzdə də öz aktuallığını qoruyub saxlamışdır” (5, s.12). Həqiqətən də sosializm cəbhəsinin aradan qalxması ilə dünya hegomonluğu iddialarına qapılmış və beynəlxalq “jandarmeriya” rolunu oynamaq istəyən təcavüzkar dövlətlər heç də yox olmadı, əksinə milli zəmində, dini müstəvidə “parçala hökm sür” siyasətini yeni mərhələdə davam etdirdilər.

Ömər Faiqin fəlsəfi dünyagörüşündən bəhs edərkən göstərmək lazımdır ki, görkəmli ədib dini-idealist mövqelərdən materialist-ateist mövqələrə qədər təkamül yolu keçmişdir. O hər şeydən əvvəl dövrünün ictimai-siyasi və ideoloji problemlərinə toxunarkən öz fikirlərini mücərrəd kateqoriyalarla deyil, kütlə və oxucular üçün anlaşılqı olan fəlsəfi məna daşıyan terminlərlə ifadə edirdi.

Ö.F.Nemanzadə təbiəti obyektiv reallıq hesab edərək insan idrakının qüdrətinə inam tələq edirdi. Ömər Faiq təbiətdə hər şeyin daim dəyişmə və yeniləşmədə olduğunu göstərirdi. Ömər Faiq cəmiyyətdəki sosial təbəddülatları da zəruri bilirdi. Bu baxımdan ədibin mənəvi-əxlaqi dəyərlərə çevik təkəkkürlə qiymət verməsi, hakim sinif və təbəqələrin, riyakar, mənfəətpərəst, məkrli din xadimlərinin çürük daxili aləmini tərəqqiyə bir əngəl kimi ifşaedici pafosla təqdim etməsi çox təbii idi.

İslamın siyasi alət olmasını, dini fanatizmi, şəxsi mülkiyyət ehtirasını, qadın hüquqsuzluğunu mütərəqqi etik normalar mövqeyindən qamçılayan Ömər Faiq ümumiyyətlə feodal-patriarxal münasibətlərin düşməni olaraq kəskin məqalələr

yazırdı. Xalqın mövhumat və xürafatdan ayılmasını, öz sağlam düşüncəsini ortaya qoymasını istəyirdi. Yeri gəlmişkən, molla-nəsrəddinçi ədib əvvəlcə “Şərqi-Rus”, “Molla Nəsrəddin” daha sonralar “Tərəqqi”, “İrşad”, “Açıq söz” və s. mətbuat orqanlarında müntəzəm çıxış edirdi. Ömər Faiq xalqın azadlığı və xoşbəxtliyini öz həyatının mənası və əxlaqi borcu hesab edən şəxsiyyət idi. Ömər Faiqə görə Hər bir şəxs cəmiyyətin üzvü olduğu üçün onun maraqları, səadəti və rifahı ictimai əhəmiyyətli olmalıdır. Vətənə məhəbbət, vətənin azadlığı və çiçəklənməsi hər bir insanın ali məqsədi olmalıdır (5, s.15).

Ömər Faiqin ədəbi-estetik görüşləri də mütərəqqi xarakter daşıyaraq realist incəsənətin bərqərar olmasını təbliğ edirdi. Ömər Faiqə görə, İncəsənət cəmiyyətin inkişafına xidmət etməlidir, xalqın oyanışına, azadlığına biganə olan sənət əsəri ürəksiz və ölüdür. Ö.F.Nemanzadə əsl incəsənəti hay-küylü, riyakar, maraqlara qulluq göstərən əqidəsiz incəsənətdən fərqləndirirdi. Onun fikrincə, əsl yazıçı, şair, həqiqi sənətkar əməkçi insanları müdafiə etməli, xalqın qayğı və ehtiyaclarından bəhs etməlidir.

Ömər Faiq realist ədəbiyyatı kəndlilərin, zəhmət insanlarının, sadəcə xalqın istismardan azad edilməsi yolunda qüdrətli silah hesab edirdi. Onun yaradıcılıq proqramına görə, əsl sənətkarın həyatı mübarizədən kənar qala bilməzdi. Qəddar və müstəbid hakimlərə, despot başçılara, dərəbəylik üsuli-idarə quruluşuna qarşı çıxan sənətkarı döyüşən əsgərlə müqayisə edən Ömər Faiq yazırdı: “Fərq bundadır ki, onlar müstəbidlərə qarşı qılınc və bombalarla deyil, biliyin və maarifin gücü ilə döyüşürlər” (1, s.47).

Ömər Faiq tələb edirdi ki, sənətkar həyat hadisələrinin sadəcə müşahidəçisi olmalı deyil, mütərəqqi meyillərə xidmətini göstərməlidir. O jurnalistləri “millətin ruhu” adlandırır, xalqı oyatmaq işində, siyasi şüurunun yüksəlməsi prosesində fəallıq göstərmələrini zəruri bilirdi (5, s.20). Ömər Faiq realist ədəbiyyatın ictimai hadisələrlə və xalqın həyatı ilə sıx bağlı olmasından çıxış edərək incəsənətin tərbiyəvi roluna yüksək qiymət verirdi və onu ləkəsiz, parlaq güzgü ilə müqayisə edirdi.

Beləliklə, Ömər Faiq Nemanzadənin fəlsəfi dünyagörüşünün, etik-estetik fikirlərinin təhlili və tədqiqi göstərir ki, görkəmli ədibin yaradıcılığı sosial-fəlsəfi baxımdan bu gün də öz aktual dəyərini qoruyub saxlamaqdadır.

Görkəmli molla-nəsrəddinçi, istedadlı publisist, jurnalist və ictimai xadim Ömər Faiq Nemanzadənin yaradıcılığı-məqalə, felyeton və xatirələri XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi mübarizəsini, mənəvi inkişafını, özünütanıma prosesini, habelə dövrün ədəbi salnaməsini parlaq şəkildə ifadə edir. Ömər Faiq “Molla Nəsrəddin” məktəbinin, molla-nəsrəddinçilər cərəyanının ideya rəhbəri olan Mirzə Cəlilin məslək yoldaşı, əvəzsiz köməkçisi, ən sədaqətli cəbhədaşı kimi jurnalın nəşri və fəaliyyətində həlledici rol oynamışdır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Qurbanov Şamil. Ömər Faiq Nemanzadə. Bakı, Gənclik, 1992. 208 səh.
2. Ömər Faiq Nemanzadə. Seçilmiş əsərləri. Toplayanı, tərtib edəni, ön sözün və izahların müəllifi Şamil Qurbanov. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2006, 352s.
3. “Tərəqqi” qəzeti, 1909, N53.
4. Zamanov A. Ömər Faiq Nemanzadə, “Əməl dostları” kitabında, Bakı. Yazıçı, 1979.s.193
5. Вахидов Ф.К.Мировоззрение Омара Фаика Неманзаде. Автореферат дисс. на соискание учен. степ. канд. философ. наук. Баку. Гос.ун-т им. С.М.Кирова, 1971,21с.

XÜLASƏ

ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏNİN FƏLSƏFİ GÖRÜŞLƏRİ

Məqalə görkəmli Azərbaycan publisisti, C.Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalından da həmkarı olan olan Ömər Faiq Nemanzadənin fəlsəfi və etik-estetik dünyagörüşü haqqındadır. Ədibin yaradıcılığına nəzər saldıqda görünür ki, o xalqın mövhumat və xürafatdan ayılmasını, öz sağlam düşüncəsini ortaya qoymasını istəyirdi. Ömər Faiq Nemanzadənin fəlsəfi dünyagörüşünün, etik-estetik fikirlərinin təhlili və tədqiqi göstərir ki, görkəmli ədibin yaradıcılığı sosial-fəlsəfi baxımdan bu gün də öz aktual dəyərini qoruyub saxlamaqdadır.

РЕЗИЮМЕ

ФИЛОСОФСКИЕ МИРОВОЗЗРЕНИЯ ОМАРА ФАЙКА НЕМАНЗАДЕ

Статья посвящена философским и этико-эстетическим мировоззрениям Омара Фаика Неманзаде, видному азербайджанскому публицисту и коллеге Дж.Мамедкулизаде из сатирического журнала «Молла Насраддин». Взглянув на его творчество, можно понять что Омар Фаик всегда хотел избавить свой народ от суеверия и выдвинул свою здравую мысль. Анализ и изучение философских и этико-эстетических идей журналиста показывают, что актуальность творчество выдающегося писателя с социально-философской точки зрения сохраняется и по сей день.

SUMMARY

PHILOSOPHICAL WORLDVIEWS OF OMAR FAIG NEMANZADEH

The paper is dedicated to the philosophical and ethic-aesthetic views of Omar Faiq, the outstanding Azerbaijani publicist and colleague of Jalil Mammadguluzadeh from satiric journal “Molla Nasraddin”. Looking to his works gives out that Omar Faig had always wanted to save the people from superstition and keeps its solid thought. Analysis and study of the journalist's philosophical and ethic-aesthetic ideas indicate that the writer`s socio-philosophical outlooks are still actually.

Çapa tövsiyə etdi: f.e.d. S.Hüseynov